

PHILOSOPHIAE MORALIS

PARS SECVNDA

SEV

ETHICA PARTICVLARIS.

Hominis officia seorsum considerat ethica particularis. Porro hominis officia pertinent ad Deum, vel ad se ipsum, vel ad alios. Atque ex his officiis nascitur virtutum divisio. Hinc duplex erit ethicae particularis sectio, in quarum prima hominis officia erga Deum, erga se ipsum, erga alios tractantur; in altera autem sectione diversae virtutum species explicantur. Rursus hominis officia considerari possunt in statu *naturali*, quatenus scilicet homo ex Deo solo pendet; vel spectari possunt in statu *civili et politico*, quatenus nempe homo pendet ex aliorum hominum auctoritate. Hominis officia in statu naturali *ius naturae ethicum* constituunt. Ex hominis officiis in statu civili nascitur *ius naturae politicum*. Itaque sectionis primae duo erunt capita. Primum de iure naturae ethico, alterum de iure politico. Praeterea sectio secunda, quae de virtutibus agit, vitia quoque virtutibus opposita continere debet. Quare in duo item capita dividetur, primum erit de virtutibus, alterum autem de vitiis.

SECTIO I.

De hominis officiis.

CAPVT I.

De iure naturae ethico.

ARTICVLVS I.

De officiis hominis erga Deum.

I.

Deum colendum esse tum cultu interno tum externo, iam brevius demonstravimus in metaphysica. Nonnulla haec revocabimus, atque etiam alia adiungemus. Et primum quidem Deus est ens necessarium, quod a nullo pendet, a quo pendent omnia, omni perfectione absolutum, potentissimum, sapientissimum, optimum, mundi creator, moderator, omnisque boni fons inexhaustus. In divinis attributis fundatur tota interni externique cultus ratio. Ad cultum internum pertinent amor, timor, obedientia, fiducia, spes. Cultus autem externus invocatione, gratiarum actione, religionisque ritibus continetur. Quod ad Dei amorem spectat, in ipsis rebus creatis si aliquam perfectionem deprehendamus, haec nos delectat, eamque amamus. Deum ergo amare debemus, quatenus infinitis illius perfectionibus delectamur. Quia vero Deus est infinite perfectus, super omnia a-

mandus est. Ille autem amor Dei, qui fluit ex summa illius perfectione, dicitur *amor complacentiae*. Igitur amor Dei fluit ex ipsa Dei cognitione. Quare quum Deum agnoscere teneamur, Deum quoque amare tenemur, ac proinde cognitio Dei et divini amoris officium indivulso nexa cohaerent. Quoniam vero fieri potest, ut in cognitione Dei vir plebeius et imperitus conquiescat magis quam philosophus, qui divina attributa scrutatur, omnesque rationes ad demonstrationis leges expendit; hinc sequitur fieri posse, ut homo imperitus Deum magis quam philosophus amore prosequatur. Quum autem id verum esse possit de amore Dei *in ordine naturali*, quatenus Deus est *auctor naturae*, multo magis *in ordine supernaturali*, quatenus Deus est *auctor gratiae*, sui que amorem *cordibus nostris infundit*. Neque inde inferat aliquis, superfluam esse ingenii culturam, atque homines a studio arcendos. Nam praeterquam quod mentis nostrae facultates excolere atque perficere tenemur, ut in proximo articulo demonstrabimus; nihil negligere debemus, ut totis nostris viribus Dei amorem in nobis excitemus. Quare quum in theologia naturali divina attributa, in physica autem divina opera contemplerur, illae duae scientiae nos ad Dei cognitionem atque amorem perducunt. Ac proinde rerum metaphysicarum atque physicarum imperitos esse probant, qui studium illud tanquam a religioso instituto alienum traducunt.

Non solum Deus amandus est, quatenus est infinite perfectus et infinite bonus in se, sed et-

iam quatenus est bonus in nos. Etenim qui Deum agnoscit, illius quoque erga nos bonitatem summaque Dei erga homines beneficia agnoscit. At si perpendimus beneficia ab altero in nos collata, id nobis placere, nemo non intelligit. Quia vero id amamus, quod nobis placet, ubi cognoscimus summam erga nos Dei bonitatem, Deum quoque amamus. Quoniam itaque summam Dei erga nos bonitatem cognoscere tenemur, patet, Deum etiam amandum esse, quia bonus est in nos, et quia nos amat. Et quidem si Deus non esset amandus, quia in nos bonus est, sed tantum quia bonus in se, iam Dei in nos bonitatem non solum non teneremur agnoscere, sed nequidem liceret, quod nemo sanus dixerit. Ex his autem patet, quid sentiendum sit de controversiis circa Dei amorem superiori saeculo agitatatis. Qui amorem Dei *purum* unice admittunt, quatenus nempe Deus est in se bonus, alterum vero amorem, quia Deus nobis bonus est, velut *mercenarium* reiiciunt; ii sane non solum naturam humanam, sed divina quoque attributa omnino ignorant. Praeterea si damnandus sit amor Dei, quatenus Deus est bonus in nos, amandus non foret Deus, quia nos amavit. Hunc tamen Dei amorem commendat Iohann. *epist. I. cap. 4. v. 10. : quoniam ipse prior dilexit nos*. Quae quum ita sint, in hoc divini amoris argumento declinandi sunt scopuli duo. Cavendum est scilicet, ne Deum ita amemus propter nos, ut Deum ad nosmetipsos referamus. Talis amor atheismi speciem quamdam contineret. Homo enim ita Deum amans, se i-

psum non Deum amaret, sibi ipsi Deus foret, propriumque, ut ita dicam, idolum. Neque tamen excludendum est amor, qui cum verae perfectaeque felicitatis desiderio coniunctus est. *Omnes homines beati esse volunt: idque unum ardentissimo amore appetunt, et propter hoc cetera quaecumque appetunt*, inquit S. Augustinus. Haec autem conferantur cum iis, quae demonstravimus de hominis beatitudine obiectiva. Et quidem amor Dei fundatur in cognitioni entis summe perfecti. Porro notio entis summe perfecti est notio entis summe boni, et in se, et quod ad nos; Deus est infinite misericors, beneficus, omnium honorum auctor. ; Qui ergo fieri potest, ut Deum infinite perfectum nobis repraesentemus sine summa bonitate, et quod ad se, et quod ad nos? Itaque diversa quidem esse possunt divini amoris motiva. Si nempe Deum consideremus in se ipso, et sine ullo ad creaturam ordine, Deum amamus propter se ipsum. Si autem Deum consideremus, quatenus est nostra beatitudo *obiectiva*, Deum amamus propter nos ita, ut tamen beatitudo illa referri debeat ad Deum, tamquam ad nostrum summum bonum, per cognitionem et amorem perfecte possidendum. Ex hac motivorum diversitate oritur *in ordine supernaturali* discrimen *specificum* inter *amorem spei* et *amorem caritatis*; sed haec pertinent ad theologos.

II. Qui alterum amat, nihil facit, quod eadem displicere possit. Quoniam ergo Deum amare tenemur, perpetuo solliciti esse debemus, ne aliquid faciamus, quod Deo displiceat. Illa autem

sollicitudo, qua cavemus, ne aliqua nostra actio Deo displiceat, *timor filialis* dicitur. Deus ergo timendus est timore filiali. De timore *servili* iam satis dictum est in capite praecedenti. Quoniam vero alteri placet, si faciamus, quod a nobis fieri vult, omittamus autem, quod fieri non vult; qui Deum timet timore filiali, sollicite veretur, ne aliquid faciat divinae voluntati adversum. Quare quum Deum timere debeamus timore filiali, tenemur quoque Deo obedire, illiusque divinam legem servare. Itaque quum Deo obedire teneamur, nihil velle debemus, nisi quod Deus vult, et divinae voluntati omnino acquiescere, ac proinde voluntas divina loco propriae voluntatis esse debet. Haec autem conformitas cum voluntate divina dici solet *abnegatio propriae voluntatis*. Ex hoc fonte profluit *fiducia* in Deum. Deo nempe confidere dicitur, qui de bonitate divina persuasus, certusque res omnes infinita bonitate et sapientissima providentia gubernari, non vult nisi quod Deus vult, neque optat, ut alia sibi eveniant, quam quae Deus decrevit. Igitur qui confidit Deo, sua sorte contentus vivit, neque opes neque honores appetit. Quare fiducia in Deum adversus ambitionem atque avaritiam efficacissimum est remedium. Praeterea qui in Dei voluntate conquiescit, atque omnino confidit, non solum de sua sorte non quaeritur, sed nec aliorum fortunis invidet. Atque hinc ab invidia, odio aliisque adfectuum tormentis liberatur animus: hinc animi tranquillitas veraque felicitas.

Porro fiducia in Deum non praesentem dum-

taxat respicit rerum statum, sed ad finem excellentiorem, nempe vitam aeternam ordinatur. Talis autem fiducia dicitur *spes*, per quam nempe certa cum fiducia futuram beatitudinem et media illius adsequendae exspectamus per Dei auxilium. Illa autem fiducia dicitur certa *ratione sui*. Nititur enim medio certo et infallibili, nempe Dei omnipotentia, misericordia, et veracitate. At certa non est *respectu nostri*, ut adfirmant recentiores haeretici: *nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit: Eccles. cap. 9. v. 1.* Porro quamvis in Deo omnem fiduciam collocare debeamus, nosque et res nostras divinae providentiae committere, non tamen causas secundas et media ad finem obtinendum necessaria vel utilia praetermittere debemus. Etenim Deus per rerum omnium seriem atque nexum in hoc universo rebus omnibus providet (*ex dem. in metaph.*) Itaque providentia divina causarum secundarum mediorumque usum non solum non excludit, sed requirit. Quare qui in Deo confidit, facultatum suarum aliorumque mediorum usum negligere non debet. Et quidem dedit Deus homini facultates, ut iisdem utatur: causas secundas instruxit viribus, quibus ad convenientem finem tenderent, eundemque finem obtinerent. Itaque de Deo nimis confidunt, et vanissima fiduciae specie deluduntur, qui res suas divinae providentiae legibus ita permittunt, ut nihil agant, et media ad finem consequendum a Deo ipso constituta omnino negligant. Et quidem quis velut stultum non habet eum, qui praesentissimo mortis periculo sese obicit, per-

suasus se salvum evasurum, si Deus ipsum hoc tempore moriturum non decreverit? *Ecquis velut insulos non ridebit populos illos, qui, referente Tournefortio in itinere orientali, arbores in hortis sine cultura ulla deserunt, illasque aëris inclementiae relinquunt?* Contrario vitio peccant, qui sibi nimium confidentes solo facultatum suarum usu se bona consequi, mala autem avertere sibi persuadent. Ita nimiae de se rebusque suis confidentiae exemplum praebent, qui vi armorum suorum de hoste triumphare sibi confidunt, quasi providentiae divinae nullae sint in victoria partes. Similiter nimium in divitiis suis confidit, qui earum ope omnia se obtinere posse sibi persuadet, nullum relinquens divinae providentiae locum. Tandem nimium confidit in sua prudentia, qui ea sola se negotium quoddam conficere posse sibi pollicetur, quasi divinae providentiae nihil committi sit opus.

III. Haec quidem de cultu interno a nemine negantur, si existentiam Dei agnoscat. At non desunt impiissimi homines, qui cultum Dei externum fastidiose respuunt, eumque velut superstitiosum humanumque figmentum traducunt, contra quos sit

CONCLUSIO.

DEVS NON SOLVM CVLTV INTERNO, SED ETIAM EXTERNO COLENDVS EST.

Prob. I. Cultus externus tribus potissimum officiis continetur, invocatione, gratiarum actione,

sacrisque ritibus. Porro Deum invocandum esse non solum actione mentis interna, sed etiam oratione seu sermone externo, manifestum est. Et quidem desiderare debemus, ut Deus ea, quae nobis bona sunt, conservet; plura, quibus indigemus, nobis conferat; quae nobis mala sunt, avertat, aut ea ad bonum finem convertat. Hoc autem desiderium nihil est aliud, quam invocatio Dei interna; ergo Deum oratione interna invocare debemus. Et certe patet, invocationis officium fluere ex fiducia in Deum, ex Dei amore et timore. Quum autem fiducia in Deum, amor timorque Dei ad hominis erga Deum officia necessario pertineant; evidens est, Dei invocationem internam iisdem quoque officiis praecipi. At Deum quoque oratione seu sermone externo invocandum esse, facile colligitur. Et quidem omnibus nostris facultatibus supremum Dei dominium testari debemus: omnes nostras actiones facultatumque nostrarum usum ad divinae gloriae manifestationem referre tenemur, ac proinde non sola anima, sed integer homo Deum colere debet. Quare ea, quae invocatione mentali animo concipiuntur verba, ipso etiam ore proferre debet. Igitur Deum externo etiam sermone invocare tenemur. *In Deo vivimus, movemur et sumus.*

Nec minus evidens est, Deum gratiarum actione colendum esse. Est enim gratiarum actio divini nominis celebratio ob bona nobis collata. Porro quidquid boni homo habet a natura, vel quidquid acquirit, id omne Deo bonorum omnium auctori acceptum referre debet. At divina attri-

buta illiusque opera celebrare tenemur: ad divinae gloriae manifestationem pro virii conferre debemus. Ergo quidquid Deus facit praedicare, ac proinde bona nobis collata celebrare, seu Deo gratias agere debemus. Ex his autem colligitur, id non solum gratiarum actione interna faciendum esse, sed oratione etiam externa. Haec enim non solum ad divinae gloriae manifestationem divinorumque attributorum celebrationem confert, sed etiam exemplo nostro alios docemus, et ad idem faciendum excitamus, ac proinde gloriam Dei magis ac magis promovemus. Vnicuique enim comperitum est, quanta sit exemplorum vis atque efficacia. Quoniam ergo quilibet, quantum in sua potestate est, alios ad religionem et pietatem perducere debet, ac proinde et aliis in orando exemplum praebere; praestat religiosos conventus ad cultum divinum celebrare, publicas orationes gratiarumque actiones Deo fundere. Quoniam vero caerimoniae ritusque externi ea in memoriam revocant, quorum oblivisci quis posset in cultu divino, atque etiam piam religiosamque significationem continent; patet caerimonias esse veluti signa, quorum ope in memoriam revocamus, quae ad cultum Dei tum internum tum externum pertinent. Perperam igitur velut superflui, immo et superstitiosi a quibusdam contemnuntur sacri ritus. Itaque tres praecipuas cultus divini partes iam demonstravimus ex solis ethices principiis.

Prob. 2. Ex omnium gentium consensu. Nullam invenire licet nationem ita feram atque barbaram, quae omni religione cultuque careat. Ex

ipsa divinae naturae excellentia, ex divina providentia cultus necessitatem derivat Cicero *lib. 1. de natura deorum: sin autem dii neque possunt nos iuvare, nec volunt, nec curant omnino, nec quid agamus, animadvertunt, nec est quod ab his ad hominum vitam promanare possit, & quid est quod ullus diis immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus?* Eo loci redarguit Orator romanus philosophos, qui rerum humanarum nullam curam deos habere censebant. Hinc *lib. 2. de legibus* concludit: *bene ac sapienter maiores instituerunt, ut rerum agendarum ita dicendi initium a precationibus capere, quod nihil rite, nihilque providenter homines sine deorum immortalium ope, consilio, honore auspicarentur.* Ex quibus verbis patet, deorum invocationem non Ciceronis opinioni dumtaxat, sed maiorum omnium consuetudine receptam fuisse. Deorum invocationem commendat Seneca *epist. 41. cap. 10. : vir bonus sine Deo nemo est: roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis.* Non cultus interni dumtaxat, sed etiam externi fidem faciunt superbissima, quae etiam num hodie exstant veterum templorum rudera: testimonium praebent festorum ludorumque solemnia, quae falsis diis decernebat ethnicorum superstitio. Porro si tam manifesta fuerit cultus necessitas, ut eam ratione atque usu comprobaverint veteres, licet idololatriae tenebris immersi, & quanta est, nec satis deploranda impiorum hominum caecitas, qui in splendidissima verae religionis luce id negare non verentur, quod ethnici scriptores rationum mo-

mentis probare studuerunt, et barbarae etiam gentes usu atque exemplo usurparunt? At profana illa atque superstitiosa externi cultus monumenta relinquamus, aliaque sanctissima et nulli errori obnoxia persequamur. Cultum externum ipsi mundo coaevum esse, testatur sacra scriptura. Primaevi homines ab Adamo usque ad Moysen fruges, glebas aliosque terrae fructus Deo offerebant, agnos in victimam Deo mactabant. Moysis temporibus caerimonias sacrosque ritus populo hebraeo praescripsit Deus vel proprio ore, vel ore pontificum atque prophetarum. Legis mosaicae caerimoniis successerunt christianae religionis ritus vel a Christo Domino praescripti, vel ab Apostolis eorumque successoribus instituti. Religiosae caerimoniae apud primaevos homines naturae inspiratae vel dictamen fuere: apud iudaeos regiminis *theocratici* pars exstiterunt: tandem apud christianos *symbola* sunt fidei, spei et caritatis. Absit ergo ut quis cum Spencero et Marshaamo sentiat, *Levitici* caerimonias ex aegyptiorum ritibus originem habuisse. Hanc sacrorum rituum originem atque progressum tradunt libri, quorum divina est auctoritas, ac proinde indubitata omnino atque infallibilis. Itaque cultu interno atque externo colendum esse Deum, non solum rationibus desumptis ex attributis divinis, sed etiam utrumque cultum communi populorum consensu atque usu comprobavimus.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Obiect. 1. Deus intime pespectas habet homi-

num mentes, neque opus est, ut oratione atque actibus externis animi nostri sensa significantur. Non solum Deus necessitates nostras perfecte cognoscit, sed etiam est infinitus bonus, ac proinde ea, quae nobis necessaria esse novit, ultro largitur. Illius enim infinitae bonitati fieret iniuria, si Deum precibus sollicitandum esse, quis crederet. Unde sic concluditur: superfluum omnino est cultus ille, qui divinae scientiae atque bonitati omnino repugnat; atqui talis est cultus externus; ergo cultus externus inutilis est. Resp. N. min. Haec obiectio facile evanescit, si perpendamus, non animam tantummodo hominis, sed integrum hominem ad Deum colendum obligari, ac proinde non modo facultates animae, sed omnes corporis vires in cultum divinum impendendas esse. Deus quidem est omniscius: quae nobis necessaria sunt melius, quam nosmetipsi novimus, ipse cognoscit. At supremum Dei erga nos dominium, infirmitatem nostram atque indigentiam nos profiteri, ratio ipsa postulat. Deus quidem est infinite bonus, sed est etiam infinite sapiens atque infinite iustus. Porro infinitae Dei sapientiae atque iustitiae consentaneum est, ut divinam bonitatem precibus imploremus. Si enim Deus solam bonitatem infinitum consulens, hominibus beneficia sine ullis precibus semper conferret, fieri facile posset, ut homines divinorum beneficiorum immemores propriis viribus causisque secundis ea tribuerent, quae Deo bonorum omnium fonti inexhausto, a quo est *omne donum perfectum*, referri debent. Quare divinam sapientiam atque iustitiam decet, ut alta

voce sinceroque animo confiteamur, nos esse *pau- peros et miseros*, Deum vero *bonorum omnium esse largitorem*.

Obiect. 2. Quidquid fit in tempore, Deus ab aeterno decrevit. Porro immutabilia sunt Dei decreta: *ego dominus, et non mutor*: ac proinde importunis hominum precibus flecti non potest Deus. Quare sic argumentari licet: si oratione colendus sit Deus, precibus nostris mutari possent divina decreta; atqui hoc est impossibile; ergo inutilis est oratio, ac proinde quilibet cultus. Resp. N. mai. Immutabilia quidem sunt Dei decreta; non tamen ita *absoluta* dici debent, ut omnem conditionem vel medium quodlibet excludant. Deus vult hominum necessitatibus subvenire, sed vult quoque, homines supremum Dei dominium agnoscere atque profiteri: vult homines in divina bonitate confidere, divinumque auxilium implorare. Itaque licet divina misericordia nostris precibus flectatur, non tamen mutabilia dici possunt divina decreta, quum orationis donum conferre, nostrisque precibus sese propitium praebere, Deus ab aeterno decreverit: *prope est Dominus omnibus invocantibus eum: omnibus invocantibus eum in veritate: Psalm. 144. v. 18.* Ex his autem intelligitur, in quo sensu a nobis dictum sit, decreta Dei absoluta non *omnem conditionem* excludere. Neque responsio haec ullam coniunctionem habet cum gravissima quaestione, quam de absolutis Dei decretis agitare solent theologi.

Obiect. 3. Qui cultum Dei externum admittunt, de divino nomine non satis magnificam con-

decipiunt opinionem. Homines quidem adulatione delectantur, externa veneratione coli amant, id autem de Deo cogitare, divinam maiestatem dedecet, *non est Deus quasi homo*. Deus sibi ipsi sufficientissimus est, neque ulla re extra se ipsum quomodocumque indiget. Vnde sic argumentantur aliqui: admittendus non est cultus ille, qui divina maiestate indignus videtur; atque qui cultus externus divina maiestate videtur indignus; ergo cultus externus reprobari debet. Resp. N. min. Re quidem vera turpi adulatione vilissimisque obsequiis persaepe delectantur homines atque moventur, et plerumque decipiuntur. Verum quod adsiduam adulationem vanissimaque obsequia tam avide consecuntur nonnulli, id superbiae fastoque tribuendum. At Deus infinite perfectus nullis hominum laudibus satis celebrari et coli potest: nihil ab hominibus exigit, nisi quod rationi, iustitiae illiusque infinitis perfectionibus consentaneum sit: sibi sufficientissimus est Deus, nec hominibus nec ulla re extra se posita indiget: ac proinde quicquid vult ab hominibus, id vult, quia hominibus bonum, quia Deus ipse est infinite bonus. Itaque quum Deus sit bonorum omnium auctor, quicquid boni habemus, id totum Deo referre, et divinae bonitati laudem dare debemus. Hinc qui laudari amant, laudesque velut sibi proprias atque debitas usurpant et abrogant, ii erga Deum ingrati sunt atque iniqui. Porro quum Deus sibi ipsi infinite sufficiat, nullaque re indigeat, dum gratus erga Deum animus praecipitur, in vulgari significatione accipiendum non est prae-

ceptum illud. In eo enim positus est gratus animus secundum vulgarem huius nominis significationem, ut beneficia beneficiis rependamus; vel saltem oblata occasione dataque facultate rependere velimus. Vbi enim desunt vires et occasio, satis est bona voluntas ad grati animi significationem. At Deo gratum animum hoc modo exhibere non possunt homines: nulla in Deum beneficia ab hominibus conferri possunt; nihil ergo est, quo gratum animum Deo testari valeamus, nisi amore, obedientia, divinae legis observantia, tandemque cultu interno atque externo.

Obiect. 4. Cultum externum Deo minime placere, demonstrant eorum hominum exempla, qui Deum precibus atque oblationibus invocantes, id quod supplices petunt, impetrare non valent. Dum contra, alios videmus, qui sine precibus ullis id quod desiderant, facile adsequuntur; ergo preces adeoque cultus quilibet inutilis est. Resp. N. ant. Data huius obiectionis occasione, verae orationis characteres atque conditiones explicabimus. 1.° Oportet, ut oratio fiat corde sincero et pio: *scimus autem quia peccatores Deus non audit. Sed si quis Dei cultor est, et voluntatem eius facit, hinc exaudit. Iohann. 9. v. 31.* 2.° Fieri debet oratio cum attentione. Si enim nulla adferatur attentio, iam mera garrullitas, non oratio dici debet: verba sine attentione prolata inanes sunt sine mente soni, qui interiori animae statum exprimere non possunt. *Ne temere quid loqueris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo; Deus enim in coelo, et tu su-*

per terram. Eccles. 5. v. 1. Porro ad attentionem necessum non est, ut qui orat, ipsa orationis verba intelligat. Quamvis enim id laudabile sit, atque etiam necessarium iis, quibus orationis sermonem intelligere ex officio incumbit; si tamen quis ignoto etiam sermone oraverit, Deo grata est oratio, dummodo fiat cum pietatis et religionis adfectu. III.º Fieri debet oratio cum humilitate et fiducia. Quum enim per orationem nostram indigentiam supremumque Dei erga nos dominium testari debeamus, cum humilitate Deus orandus est. At cogitandum est, *thronum Dei esse gratiae et misericordiae*, ad quod proinde cum fiducia accedere debemus: *omnia quaecumque orantes petitis, credite, quia accipietis, et evenient vobis. Marc. 11. v. 24* IV.º In oratione decens ac modesta corporis compositio servari debet, omnisque *hypocrisis* fugienda. Etenim in colendo Deo omnem adhibere tenemur facultatumstrarum usum: operam dare debemus, ut perfectus sit omnium actionum consensus, ut actus externi cum actibus internis omni ex parte consentiant. Itaque ore, vultu totoque corporis habitu Deum orare debemus; alioquin inter cultum internum atque externum non solum nullus foret consensus, sed etiam exemplo aliis non prodessemus, quod facere tenemur; immo malum exemplum et offensionis occasionem praeberemus. Inde autem patet, ab oratione longe removendam esse hypocrisim. Si enim actibus externis, praesertim verbis, vultu ac gestu pietatem quis simulaverit, (quae simulatio fucataque pietas *hypochrisis* dicitur); iam actus exter-

ni ab internis dissentiunt, ac proinde Deus totis viribus non colitur; immo graviter offenditur: *labiis me honorant, cor autem eorum longe est a me. v.^o* Tandem omnis oratio ad salutem aeternam. Deique gloriam referri debet, neque petendae sunt res indifferentes, nisi quatenus ex Dei ordinatione et per eius gratiam conferre possunt ad divinam gloriam et salutem nostram: *petitis, et non accipitis, eo quod male petatis, ut in concupiscentiis vestris insumatis.* Praecipuas iam enumeravimus verae orationis condiciones. Ex quibus ad praecedentem obiectionem facilis est responsio. Si ergo Deus nostras preces non audiat, id fit, vel quod *male petamus*, vel etiam quod Deus quid nobis necesse et bonum sit, cognoscens melius, quam nos ipsi novimus, vero nostro bono consulens nostras preces non exaudiat, ubi id negat, quod petimus. Tandem quod sine ullis precibus, id quod desiderant, saepe impetrent homines; id tribuendum est Dei misericordiae et bonitati, qui ingratos homines beneficiis ad licere non dedignatur. In hac responsione adiungit etiam possumus, quae de bonis malisque physicis tum in metaphysica tum etiam in ethica explicavimus.

Obiect. 5. Cultum externum respuit fastiditque Deus. Mulieri samaritanae interroganti, an Deus in monte *Sion* vel in monte *Semeron* esset adorandus, respondet Christus *Iohann. 4. v. 23.*: *venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate; nam et Pater tales quaerit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, et eos, qui adorant, in spiritu*

et virtute oportet adorare. Vnde sic argumentatur aliqui: qui spiritus est, cultu interno et spirituali adorari debet; atqui Deus spiritus est; ergo cultu tantum interno adorandus est. Resp. dist. mai., cultu interno et spirituali tantum, N. mai., interno et externo, C. mai., et dist. min. N. cons. Totus homo Deum colere debet, ac proinde non cultu interno tantum, sed etiam externo, ut iam antea demonstravimus. Cultum externum non reiicit Christus Dominus loco citato, sed spirituales internumque cultum velut potiore commendat, sine quo exterior cultus est omnino inutilis. Et quidem cultum externum a Deo reprobatum non fuisse constat, quum ipsemet Deus in lege naturae atque in lege mosaica oblationes, sacrificia cultumque externum praescripserit; in lege autem evangelica ritum externum Christus Dominus instituerit. Et re quidem ipsa cultum externum cum interno coniungendum esse facile patet. Nam praeterquam quod homines ex animae et corpore constantes, mente et corpore Deo servire, ac proinde internum externumque obsequium exhibere debeant; nemo non videt, externum cultum, qui sensibus exhibet obsequium internum, qui interni cultus veluti symbolum est atque figura, ad pietatem excitandam cultumque internum promovendum maxime valere. Et certe talis est humanae societatis constitutio, ut religio mera interna et spiritualis satis non sit. Multi enim homines plebii praesertim ac rudes sua erga Deum officia haud satis norunt, eosque signis cultuque externo ad internum cultum revocari atque exci-

tari necessum est: quod literatis est scriptura, hoc idiotis praestat pictura, inquit S. Greg. Magnus. Nemo autem, qui cultum Dei internum admittit; si constare sibi velit, eos reiiciet religiosos ritus, qui ad cultum internum nos maxime adlicere possunt, pietatemque promovere. Porro si in religione etiam naturali, de qua sola sermonem habemus, necessarius sit cultus externus; quanto magis in religione revelata? Sicut enim contemplatio naturae ad Deum creatorem nos revocat; ita christianae religionis ritus Dei crucifixi legem perpetuo inculcant.

Obiect. 6. Cultus externus in ipsa religione perturbationem atque confusionem induceret. Etenim quum ritus atque caerimoniae nullam habeant ex natura sua significationem, sed ex hominum instituto atque arbitrio pendeant; unicuique liceret in usum suum cultus divini caerimonias instituire. Hinc perturbaretur cultus externus ipsaque etiam societas civilis. Quod quidem tristissimis exemplis saepe demonstratum est. Ex hac cultus externi libertate repetenda est tanta, quae in diversis sectis viget, rituum diversitas. Ex gentiliis superstitione nati videntur ritus religiosi, quorum plerique nostris ritibus sunt simillimi. Vnde sic argumentari licet: ad pietatem religionemque excitandam non valent ritus illi, qui in ipso religionis exercitio dissensiones movere possunt, quae ex gentiliis superstitione magis quam ex religione originem habere videntur; atqui ita se habent plerique ritus externi; ergo cultus externus reiiciendus est. Resp. N. min., cuius probatio-

nem explicabimus, et valide refellemus. Re quidem vera si solam religionem naturalem spectemus, unusquisque iure suo in caerimoniarum institutione uti poterit. Quum enim signa externa nullam habeant determinatam significationem, unicuique licebit arbitrariam rituum significationem determinare, et pro more suo Deum colere. Verum a statu naturali ad civilem, et a religione naturali ad revelatam argumentandum non est. Ex corrupta cultuum varietate et populorum superstitione religionis revelatae necessitatem demonstravimus in metaphysica. Et quidem si in divini cultus exercitio unicuique caerimonias fingere liceat; non solum superstitionis atque impietatis periculum est, sed etiam status civilis pacem ac tranquillitatem turbari necessum est. Hinc videmus, sacris bellis sub vano religionis praetextu non sine magna hominum strage exarsisse gentes, quae nullam in religionis rebus definiendis supremam auctoritatem agnoscunt. Neque est tandem, quod obiiciant, sacros ritus a gentiliū superstitione originem traxisse. Nam praeterquam quod cultus externi institutionem atque originem demonstrant libri sacri; religionis tamen sanctitati minime nocet, si aliquae cum ipsis gentilibus communes caerimoniae serventur. Quum enim externi ritus ex fine dumtaxat et arbitrio significationem habeant, nihil impedit, quominus profani ritus ad religionis sanctitatem evehantur, atque verae fidei consecrentur.

ARTICVLVS II.

De hominis officiis erga se ipsum.

I.

Sub triplici respectu considerari possunt homines. Nempe quod ad mentem, quod ad corpus, et tandem quod ad propriam uniuscuiusque hominis personam, seu quod ad statum externum. Quare tria sunt hominis erga seipsum officia; alia ad mentem pertinent, alia ad corpus, alia denique ad statum externum. Sedulo igitur meditandum est, nos homines esse: quales homines simus, quos Deus esse velit. Triplex illud officiorum genus explicabimus. Lex naturae praecipit, ut ad nostram statusque nostri perfectionem tendamus, ac proinde ut animam, corpus statumque externum, quantum est in nostra potestate, perficiamus. Homo igitur se ipsum cognoscere tenetur, quod ad animam, corpus et statum externum. Hinc pervulgatum est praeceptum: *nosce te ipsum*. Probe autem notanda est obligatio, qua tenemur statum nostrum perficere, *quantum est in nostra potestate*. Ad ea enim non tenemur, quae in nostra potestate non sunt. Hinc patet, alias esse obligationes *communes*, alias *proprias*. Deus enim praeter obligationem communem, unicuique propriam imposuit. Communes obligationes dicuntur, quae in comuni hominum natura atque essentia sufficientem rationem habent. Propriae autem appellantur, quarum ratio suffi-

ciens non continetur in natura atque essentia hominis, nisi quatenus eidem naturae accedunt determinationes quibusdam hominum individuis aut uni individuo propriae. Itaque dantur obligationes, quibus genus humanum tenetur, sed quibus non tenentur singula individua. Videmus equidem, hominibus singulis eadem esse organa, si corpus spectes, easdem facultates, si animam respicias. Non tamen eadem est eorumdem organorum in singulis dispositio, nec eadem quoque mentis vires; diversissima etiam sunt fortunae bona, et varia hominum conditio. Itaque posita alicuius hominis essentia et natura, non repugnat poni obligationes, quae posita alterius hominis essentia non ponuntur, idque apprime consentaneum est doctrinae Christi *Luc. cap. 12. v. 48.*: *cui multum datum est, multum quaeretur ab eo.*

II. Quoniam mentis nostrae facultates perficere tenemur, quantum est in nostra potestate, nihil negligendum est, quod ad intellectus voluntatisque perfectionem conferre possit. Quum autem perfectio intellectus sit cognitio veri, omnis adhibenda est diligentia, quantum nobis datur, ut intellectum distincta veri cognitione imbuamus. Quia tamen pro humani ingenii tenuitate non licet, ut rerum omnium cognitionem adquiramus; iis primum studiis vacandum est, quae in boni malique cognitione versantur, atque deinde illae praeferendae sunt scientiae, quae nostro vitae instituto sunt magis consentaneae. At quum scientiae cuilibet adquirendae valeant intellectus vis,

atque ingenii acies; curandum est maxime, ut augeantur intellectus vires, atque acuatur ingenium. Ac proinde, ut alias praetermittam rationes plurimas negligi non debent in quolibet ingenio et liberali hominum statu disciplinae illae, quae menti nostrae vim, intelligendi facilitatem, iudicii atque ratiocinationis acumen, methodi perspicuitatem conciliare possunt; etiamsi profanae et a studiorum nostrorum ratione nimis alienae videantur. Id autem probe tenendum est uniuscuiusque hominis officium, ut eam adquirat scientiam, quae maxime opus habet in eo, quod amplectitur vitae genere; alioquin errandi periculo et se ipsum et alios exponeret. Qui summum attingere nequeunt, in medio consistant: quibus vero medium quoque innaccessum est, hi in infimo adquiescere tenentur. Neque enim tenemur ad impossibile, sed praestat habere scientiam imperfectam, quam nullam. Longius esset varias percurrere hominum conditiones, sed iis, quibus has institutiones scribimus, nonnullas regulas praescribere satis erit. Itaque quum studiis theologicis ex officio destinati sint nostri auditores, id primum observabimus: sacram theologiam dividi in *positivam*, quae fidei dogmata continet: in *polemicam*, quae fidei controversias tractat, et sacra dogmata ab haereticorum objectionibus vindicat, tandem in theologiam *moralem*, quae morum praecepta exponit. His tribus sacrae theologiae partibus studiose incumbere debent, qui divinam hanc scientiam, scientiarum omnium reginam profiteri volunt. Quia vero distinctam rerum theologicarum cognitionem

tenentur adquirere, ex ordine et methodo sua studia persequi debent. Sacrae igitur theologiae praemittant theologiam naturalem in metaphysica explicatam. Haec enim ad theologiam revelatam quasi manuducit; quum religionem naturalem satis non esse, sed necessariam esse revelationem demonstrari possit. Igitur demonstrata revelatae religionis necessitate, eam revera existere, eamque aliam non esse quam religionem christianam demonstrandum est. At quum religionis christianae nomine gloriantur pleraeque sectae, in catholica, apostolica et romana ecclesia unice positam esse veram religionem, ostendere oportet. Quod ut fiat, librorum sacrorum divinitas, traditionis et ecclesiae infallibilitas demonstranda est. Quare quum ex scriptura sacra, traditionis et ecclesiae auctoritate invictissima desumantur fidei nostrae argumenta; triplex illud studiorum genus coniungi debet. Quod enim in sacris litteris obscurum est, id dirimit traditionis et ecclesiae auctoritas. Quae quum ita sint, patet, theologici studii initium sumendum esse ab iis elementis, quae theologica argumenta continent, quae proinde *loci theologici* solent appellari. His praemissis sacrae theologiae principiis, tractatum quemlibet iam adgredi licebit. De Deo tamen, qui est obiectum theologiae, divinisque attributis statim tractare, methodi legibus magis videtur consentaneum. Itaque viri theologiae studiosi illud est officium, ut in sacrorum librorum lectione adsidue versetur, ut SS. PP. attente legat, historiae ecclesiasticae diligenter studeat, et nostrae religionis apologi-

stas adsidue evolvat. Tandem conciliorum definitiones summorumque pontificum decreta probe teneat; hi enim sunt purissimi sacrae theologiae fontes. Patet autem, hanc studendi docendique rationem, theologiae positivae, polemicae et moralis esse communem, quum ex iisdem fontibus hauriri debeant fidei dogmata morumque praecepta. His autem munitus sanctae fidei praesidiis eas theologus habebit dotes, quas sacerdotibus commendat Malachias *cap. 2. v. 7. : labia sacerdotis custodient scientiam, quia angelus Dei exercituum est.* Tunc dives erit sacro scientiae thesauro, cuius participes faciet eos, qui *legem requirunt ex ore eius.* Quamvis autem infallibilis sit auctoritatis latina sacrae scripturae versio; quia tamen in aureo textuum primigeniorum poculo erroris venenum incautis propinare solent recentiores haeretici, si contra haereticos illos theologo alicui disputare incumbat; is textuum primigeniorum ignarus esse non debet, et generatim operarius quilibet evangelicus ea vel maxime tenere debet dogmata, quae sibi propugnanda contingunt, et omnia haereticorum, contra quos disputare debet effugia accurate cognoscere. Haec quidem sunt, quod ad doctrinam, viri theologi et praesertim praeconis evangelici officia. Sed morum sanctitate maxime praelucere debet, et moniti apostolici memor sit oportet, se *animarum rationem esse redditurum.*

III. Voluntas generaliter determinata est ad bonum appetendum, malum vero aversandum. Quare quum ad voluntatis perfectionem tendere